

SALAR TÜRKÇESİNDE ZARF-FİLLİ ÖGE CÜMLELER VE ZARF- FİLL İŞARETLEYİCİLERİNİN GÖRÜNÜMÜ

Gülsün MEHMET*

ÖZET

Türk dilinde *derin yapıda* (deep structure) çekimlenmiş olan, şekilce bağımsız, *bitmiş* (finished) önergelerin yüklem çekirdekleri, *üst yapıda* (sentaktik düzlemde) Türkçeye özgü işaretleyiciler ile ögeleştirilir (infinitization) ve ilgili olduğu *sentaktik başa* (syntactic head) bağlanır. Bu öge cümleler klasik gramerlerde *isim-fiil*, *sıfat-fiil* ve *zarf-fiil* cümleleri olarak adlandırılır. Zarf-fiil işaretleyicileri Türk dilinin birleşik yapılu cümle kurulumuna temel oluşturur. Türk dilinde zarf-fiil işaretleyicileri *yargı sıralayıcısı* (judgements sorter), ana yüklemdeki hareketi türlü yönlerden tasvir eden, tamamlayan, tarif eden bir çeşit *aksiyon türü* (action art) kurulumu ya da *modal fiil bileşeni* (modal verb items) olarak görev alır. Günümüzde Çin Halk Cumhuriyetinin Qing-hai (Çing-hai) eyaletinde 100 bine yakın Salar Türkü tarafından konuşulmakta olan Salar Türkçesinde isim-fiilli ve sıfat-fiilli birleşik cümle yapısı zayıflamasına karşın, zarf-fiilli birleşik yapılu cümle kurulumu sağlam bir şekilde işler görünmektedir. Salarcada bağlaçlarla kurulan birleşik yapılu cümle tipine rastlanmaz. Aksiyonlar son derece zengin zarf-fiil işaretleyicileri ile birleştirilir. Ayrıca zarf-fiil işaretleyicileri Salarca için mevcut ağızların tespiti ve bunun yanı sıra karma lehçelik özellikleri yansıtması açısından da ilgi çekicidir.

Anahtar Kelimeler: Zarf-fiil cümlesi, tasvir fiili, Salarca birleşik cümle

---

* Dr. Gazi Üniversitesi Çağdaş Türk Lehçeleri Bölümü gmehmet@gazi.edu.tr

---

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/4 Fall 2010*

**FRAME SENTENCES WITH ADVERB-VERB AT SALAR
TURKISH AND VIEW OF ADVERB-VERB MARKERS****ABSTRACT**

At the Turkish language, non finite, structural independent, finished, verb cores are infinitized by the markers which are appropriate to Turkish with upper structure (at a syntactic level) and connected to the concerned syntactic head. These frame sentences are called as verbal noun, verbal adjective and verbal adverb sentences at the classic grammar. Verbal adverb markers make up the basis of the forming a compound structured sentence at the Turkish language. Verbal adverb markers at the Turkish language, take in charge as a kind of action art's installation or modal verb items which is complementary and describes judgment sorter, depiction of the main verb's movement from all sides. Nowadays, although the structure of verbal noun and verbal adjective compound sentence at the Salar Turkish which is being spoken by 100.000 (one hundred thousand) Salar Turk at the Qing – hai state of People's Republic of China becomes less, verbal adverb structured sentence forming looks like working strongly. There is not any compound sentence which is formed with conjunction at Salar language. Actions combine the rich verbal adverb markers. Furthermore verbal adverbs are so interesting from the point of detecting the existing local dialect for Salar language and reflecting the characteristics of mixed dialect besides this.

Key Words: Verbal adverb sentence, modal verb, Salar language, compound sentence.

0. Zarf-fiiller

Bağımsız cümleleri ögeleştiren, ana cümlenin yüklemine türlü yönlerden tasvir eden, zaman kavramı da taşıyan morfolojik yapılar zarf-fiil ekleri olarak adlandırılır. Johanson, temel öğeleri belirginleştirmesi nedeniyle zarf-fiil cümlelerini uydular (satellites) olarak adlandırır (Johanson 2002: 13). Çekimlenmiş bitmiş bir yüklemcil ögeye sahip cümle ana cümle ya da temel cümledir. Yan ya da tamamlayıcı cümleler ki bunlar üst yapıda bitmemiş görünümdeki yüklemelere sahiptir, bu tür cümleler bir veya birden fazla olabilir. Bu

---

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/4 Fall 2010*

bitimsiz (nonfinit) dil birlikleri birbirleriyle bağıllık (hypotaktische Beziehung) ya da eşitlik ilişkisi (parataktische Beziehung) içinde bulunabilirler (Johanson 1975, Uğurlu 99: 23). Şöyle ki kimi zarf-fiil ekleri yan cümleleri çeşitli işlevlere sahip tümleçlere dönüştürür, kimileri ise yalnızca cümleleri birbirine bağlar. Kimi zarf-fiil ekleri cümlede yüklemi nitelemez ya da modifiye etmez; yani baş cümlede semantik değişiklikler meydana getiren önermesel kısıtlayıcı bir düşünce olarak kullanılmaz sadece yan cümleyi ana cümleye bağlar, [-Ip] gibi (Johanson 1998: 64). Temel işlevleri bakımından zarf-fiil eklerini iki ana bölüme ayırırız:

Sıralayıcı Zarf-fiiller: Bunlar birleşik cümlelerde yüklemelerin oluş sırasına göre dizilmesini sağlar. Örneğin Türkiye Türkçesinde -p işaretleyicisi yüklem sıralayıcısı olarak geniş kullanım alanına sahipken Salar Türkçesinde pek çok bölgede bu işlevini yitirmiştir, Ucirem bölgesinde -p zarf-fiil işaretleyicisi üst yapıda kullanımdan kalkmıştır, sıralama işlevi bu bölgede yerini [da] partikeline bırakmıştır (bk: -p İşaretleyicisi ve İşlevleri)

Tamamlayıcı ya da Modifiye Edici Zarf-fiiller: Bu tür işaretleyiciler yan cümle ile ana cümle yüklemi arasında çeşitli semantik bağlantılar kurar; *sebep, zaman, sınırlama, birliktelik, şart* vb (Johanson 1998: 64).

Zarf-fiilli cümleler (converb clauses) zarfsal aksiyon cümleleridir, temelinde zarf-fiil işaretleri vardır, bunlar genelde tek işlevlidir. Kimi cümlelerde yan cümle ve ana cümlelerin birinci katılanları farklı olabilir (Türkçe ve Yakutçada) bu durumda cümlede özneyi bildiren özel işaretler kullanılması gerekir (Johanson 1998: 64).

Sıfat fiillerin azlığına karşın Salar Türkçesi zengin bir zarf-fiil varyasyonuna sahiptir. İsim-fiil ve sıfat-fiillerde görülen varyant zayıflaması zarf-fiillerde gözlemlenmez. Salar Türkçesindeki zarf-fiilli cümleler ile sıfat-fiilli cümleler arasındaki bu sayısal dengesizlik cümlelerin kurulumundaki basit ya da kompleks işlem özelliklerine bağlı olabilir.

1. Salar Türkçesinde Zarf-fiilli Parçanın Cümledeki Yeri

Türkçede yönetilen ögeler yöneten ögelerin ön bölgesinde (in vorfeld) bulunur:¹

[... [zp] + [ana cümle]]

¹ Zarf-fiiller işlenirken Mustafa Uğurlu'nun (1999) *Memluk Türkçesinde Zarf-Fiilli Parçaların Dizimi* adlı çalışmasındaki başlıklandırma şekliinden yararlanılmıştır.

ön bölge ← YÜKana

Br bo:sor di:mir zorahnie da:hınçana zi:mi:n cuyinä girär - sowän-(tese/tutiş) ‘Bir yaşlı, demir şapkayı takınıp yerin altına girer. (-saban-)’

[br bo:sor di:mir zorahnie da:hınçana] + [zi:mi:n cuyinä girär]

zp

ana cümle

Go:zä hahdnie aşçana öhamiaş. (tesa/ahtov) ‘Kuzu kağıdı açıp okumuş.’

[go:zä hahdnie aşçana] + [öhamiaş]

zp

ana cümle

Salar Türkçesinde zarf-fiili yan cümle ana cümlenin ön bölgesinde yer almakta ve bu cümlenin yüklemi kendinin açtığı istem boşluklarını doldurmaktadır. Ancak az da olsa yüklem arka bölgesinde yer alabilen zarf-fiilli parçalara da rastlanabilir.

CÜM [zp [...+ZFek] +FİİLbt]

← ← Anlamlandırma yönü

→ → Dizim Yönü

Anlamlandırma yönü sondan başa doğrudur.

Taŋ a'kunc'uh toymış. (te/11/uci) ‘(o) Tan atmadan, (tan atmaya yakın) doğurmuş.’

[[taŋ a'kunc'uh] + toɣ[ø]mış]

tan at(-)-ZF doğ(ur)-GEÇdol

Tenişev *Salarsky Yazık*'ta Salar Türkçesindeki zarf-fiil işaretleyicilerini altı başlık altında verir; [-a/-e] *-ken* anlamında; [-ø,-p] *sıralama* fonksiyonunda; [-cana] *-dıktan sonra* anlamında; [-ɣunc'uh] *-incaya kadar/-madan* anlamında; [-ɣanı/-ɣane;-ɣalı/-gale] *-dıktan sonra, -ınca* anlamında; [-ɣuşli/quşli;-geşli/keşli] *-ken* anlamındadır (SY: 34-35).

1.1. Ana Yüklem Ön Bölgesinde Yer Alan Zarf-fiilli Parçalar

Türk dilinin yapısal dizim özelliklerine uygun olarak ana cümle yükleminden istem boşluklarından birini dolduran zarf-fiilli parça şeklindeki öge cümleler ana yüklem ön bölgesinde bulunur.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/4 Fall 2010*

[... zp [FİİL+ZFek]+[FİİLana+ZAM/KİP+ø]]

Tamden enparjinen pahma pa:miş. (te/60/mın) ‘Damdan atlayıp (atlayarak) bakmaya gitmiş.’

Sen yetgudane/yetguda mana şin gel. (sg: 78) ‘Sen (oraya) ulaştığında bana mektup yaz.’

O: toysa, keişoşa peg ya:nına polıma va:miş. (te/41/éy) ‘Oğlan doğunca, (adam) şehre beyin yanına haber vermek için gitmiş.’

1.2. Ana Cümle Yüklemlerinde Yer Alan Zarf-fiilli Parçalar

Bu tür cümlelerde zarf-fiil konumundaki fiil, dizimde ana fiilin yerindedir, ana fiil ise zarf-fiil görünümündedir. Nitekim sonda bulunan öge bir yardımcı fiil ya da tasviri fiil konumundadır:

[[FİİLana+-p / ø] + [FİİLyrd/tasv]] = YÜKana

Yahşi yira ta:ş kişten kumış uş sıdır üçle kelci inisına verci. (te/2/uci) ‘İyi arkadaşı yabancı birinden üç gümüş sıdır ödünçledi, küçük erkek kardeşine verdi.’

[üçle-(p) kel-ci]

FİİLana-ZF + Fİİltasv-ZAM

Avusın oyına akımiş. (te/11/uci) ‘Oğlanı evine getirmiş.’

İnci yer ahtarsa, savane tüz çıhva:miş. (te/52/ulla) ‘Sonra toprağı sürerken (oğlanın) sabanı düz gitmiş.’

Pu yanızını keişaşa futırpa:miş. (te/52/ulla) ‘Bu resmi şehre uçurup götürmüş.’

Qaynabasına bir zanze ahpamie:ş. (tese/dum) ‘Kaynanasına bir tabak götürmüş.’

O: oileluh apa:miş. (te/37/eyşe) ‘Oğlan, öğlelik (öğle yemeği) götürmüş.’

Yu:tunđen çıhkümiş. (te/21/altı) ‘Mağaradan çıkmış.’

Tenişev bu tür fiil kurulumlarını kelime yapımı bölümünde fiil türetme yöntemleri içinde çatı ekleri ile ele almıştır, *ohutos* ‘sonuna dek okumak’ < ohup + tos ‘bitirmek’; *piçtiver-* ‘biri için bir şey yazmak’ < piçtip ver- ‘yazıp vermek’; *çıhkiy-* ‘aniden ortaya çıkmak’ < c’ihip kel- ‘gelmek’; *c’ihpar-* ‘gitmek, uzun süre’ < c’ihip par ‘göndermek’ (SY: 40/41).

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/4 Fall 2010

1.3. Bitimsiz Bir Fiile (zarf-fiile) Bağlı Zarf-fiilli Parçalar

Salar Türkçesinde kimi zarf-fiili önermeler başka bir zarf-fiilli önermenin katılanı olabilirler:

[[[zp]+zp] + YÜKbt]]

Yırça pür yürina yessa po:sç(1)h 1:zä tayän salčanä yiba. (tese/kos) ‘Yürüyüp bir yere ulaştıklarında yaşlı baba kendi bulamaç yapıp yiyor(muş)’

(i) [[[yırça pür yürina yessa] po:sç(1)h 1:zä tayän salčanä] yiba

(ii) [[yırça pür yürina yessa] po:sç(1)h 1:zä tayän salčanä]

ZRFtü

YÜKbm

(iii) [[[yırça pür yürina yessa] po:sç(1)h 1:zä tayän salčanä]

ZRFtü

YÜKbm

Bosä guryanä zaqärčanä cameş. (tese/KOS) ‘Yaşlı baba (oğlanı) görünce bağırarak (ağabeyleri) çağırılmış.’

[posä [[guryanä] [zaqärčanä]] cameş]

posä [[guryanä] [zaqärčanä]]

ZRFtü YÜKbm

2. Zarf-fiilli Parçanın Dış Yapısı

2.1. Basit Zarf-fiilli Parça

Tek bir sözcükten oluşan zarf-fiilli parçadır. Bu tip zarf-fiil cümlelerinde bitimsiz fiilin katılanları cümlenin üst yapısına taşınmaz, Salar Türkçesinde fiilimsilerle cümle başlatımı yaygındır, bu cümle başı fiilimsilerinin fiilleri bir önceki cümlenin ana yüklemidir:

Vu hellur uş yüz çañnamış. Çañnaγu ki:miş öyina. (te/37/éy) ‘O, para üç yüz (üç yüz para) biriktirmiş. Biriktirince gelmiş evine.’

[... çañna-mış] + [çañna-γu

YÜKana

ZF

Eti:gu a:tıkune apası o:cuhnige a:tına fañnec'eler va:miş. Varsa, o:c'uh ehmegine payaya veîmiş. Payaya vegine paya kiş ka:ma:sur. (te/45/éy) ‘Böyle söyleyince ertesi gün baba oğlanın arkasından gizlice gitmiş. Gitse (ki) oğlancık ekmeğini kurbağaya vermiş. Kurbağaya verir vermez kurbağa adam gibi olmuş.’

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/4 Fall 2010

Peş yıl şu ohume:ş. Ohuc'a:na: peş yilta öyina çih kei meş. İnci vu peh o'miş. (te/3/uci) 'Beş yıl kitap okumuş.(eğitim görmüş). Okuduktan sonra beş yılda evine dönmüş.'

Ele'kennige mişuh, seje-kemini korelmes. (te/46/eyşe) 'Böyle yaptığı için (böyle ettiğinden) kedi, serçe ve sıçanı göremez.'

2.2. Karmaşık Zarf-fiilli Parça

Zarf-fiilli parçanın bitimsiz fiili üst yapıda tüm katılanları ile verilebilir:

[[...Katılan 1, 2ⁿ + YÜKbm] + [CÜMana]]

Br guno o hızınia arslıyāçuh yimišta:pe:yqarayni yiçane gimišta qota sahlā otba. (tesa/kos) 'Bir gün oğlan yüzünü temizce yıkayıp elbisesini yıkayarak giyip kapıda beklemeye başlamış.'

[br guno o: yızınia arslıyāçuh yi-mišta:] + sahlā[ø] otba]

ZRFza+ ÖZN + NES2 +ZRFdur + YÜKbm YÜKbt

Men ohalda kişa solanmayula tovuşipar. (te/60/mın) 'Ben eskiden biriyle beraber olmadığım için (karnımdan) sesler geliyor.'

[men ohalda kişa solanma-yula] tovuşipar (te/60/mın)

ÖZN + ZRFza + EDtü + YÜKbm YÜKbt

3. Zarf-fiilli Parçalarda İç Yapı

Salar Türkçesinde özellikle gelişmiş bir zarf-fiilli yan cümle ağı görülür. Bağlaç sistemi gelişmemiştir, cümleler bir sonraki cümlenin katılanlarından birini oluşturacak şekilde Türk dilinin dizim sistemine göre kendi ana cümlesinin ön bölgesinde yer alır.

Zarf-fiilli parçaların iç yapısı dediğimizde yüklemcil ögenin üst yapıda kaç katılanla yer aldığı anlaşılır.

3.1. Tek Katılanlı Zarf-fiilli Parçalar

Tek katılanlı zarf-fiilli parçaların yüklemelerindeki eylemler genelde geçişsiz eylemlerdir.

zp [ÖZN+FİİL+[ZFEk]]

Me kiğ-guta:na: koten çıhraya se palanige onduyuna cimde. (te/6/uci) 'Ben geldiğimde kapıdan sesleneceğim ses çocuğun poposunu çimdikle.'

[me kiğguta:na:]

ÖZN + YÜKbm

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/4 Fall 2010

Sen yet-gudane maña şin gel. (sg: 78) ‘Sen ulaştığında bana mektup yaz.’

U yır-çane uş gun vomış. (sg: 101) ‘O, gideli üç gün olmuş.’

3.2. Çok Katıllı Zarf-fiilli Parçalar

Pu avu pa:şini tamla-mic'uh yürmiş oyina. (te/63/mın) ‘Bu oğlan başını kaldır-madan gitmiş evine.’

[pu avu pa:şini talmamic'uh]

ÖZN + NES2 + YÜKbm

Pir kunura möhkenda loşi çaylayan yerinde ojin tayılhusi ahışne pişkula hırğa jatılmac'uh e'miş (te/6/uci) ‘Bir gün tuvalette öğretmenin işediği yerde (öğretmenin elini tutacağı ağacı bıçakla kesip kırılacak hâle getirmiş.’

[pir kunura möhkenda loşi çaylayan yerinde ojin tayılhusi ahışne

ZRFza YERtam YERtam NES2

pişkula hırğa]}...

EDtü YÜKbm

İjası o:c'uhnige zanzısını o'ta qızıtç'eler akümiş. (te/38/eyşe) ‘Anne oğlanın kâsesini ateşte kızdırıp getirmiş.’

[ijası o:c'uhnige zanzısını o'ta qızıtç'eler]

ÖZN NES2 YERtam YÜKbm

4. Ana Cümle İle Özne Ortaklığı

Özne ortaklığından anladığımız zarf-fiilli parça ile bunun bağlı olduğu ana cümlelerin birinci katıllılları arasındaki ilişkidir. Zarf-fiilli parçada özne ya bir sözcük ile gösterilir ya da ana cümlelerin yüklemi ile öznesi ortaktır. Salar Türkçesinde, bağlamdan özne çıkarma önemlidir, bu duruma sıkça rastlanır:

(i) Zarf-fiilli birleşik cümlelerde iki cümlelerin öznesi ortak olabilir. Ortak özne üst yapıda gösterilir veya gösterilmez:

Masembo içihten çomnöp inkiümiş. (te/53/ulla) ‘Masembo eşikten hoplayıp inmiş.’

[masembo içihten çomnöp (Masembo) [inkiümiş]]

ÖZNort

YÜKbm

YÜKbt

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/4 Fall 2010

Qızayu apası varc'eler zanzını ijasınige ujina qoïpeïmeş.
(te/38/eyşe) ‘(kâse) Kızınca gidip kâseyi ananın avucuna koyuvermiş.’

[qızayu apası varc'eler zanzını ijasınige ujina qoïpeïmeş]

ÖZNort YÜKbm

YÜKbt

İd gurlançanä yatbära. (ss:105a) ‘Köpek kıvrılmış hâlde yatıyor.’

[id gurlan-] = ‘köpek kıvrıl-‘

[id yat-] = ‘köpek yat-‘

Vu pegnigi ko:sına kilc'eler “Yahşi kallasa ye:men ke:mes, yeme:n kallasa, yahşi ke:mes!” te sıqramış (te/39/eyşe) (O) Bu beyin kapısına gelip “İyilik istesen kötülük gelmez, kötülük istesen, iyilik gelmez!” diye bağırılmış (seslenmiş).’

[(o) vu pegnigi ko:sına kil-]

[(o) “yahşi kallasa ye:men ke:mes, yeme:n kallasa, yahşi ke:mes” te-]

[(o) sıqıra-]

(ii) Zarf-fiilli parça ile ana cümlenin özneleri farklı olabilir. Bunlar gösterilir veya gösterilmez, aşağıdaki özneleri farklı her iki önermede özneler kişi zamirleri ile gösterilmiştir:

Men ciñ susa cılanmaganda, u su bice agelmiş. (sg: 63) ‘Ben çok çok susayıp dayanamadığımda, o, (bana) biraz su getirmiş (getirdi).’

[men ciñ susa cılanma-]

ÖZN

[u su bice agel-]

ÖZN

5. Zarf-fiillerin Şekil ve Görev Durumu

Salar Türkçesinde cümlede aksiyon sıralayıcı, tamamlayıcı ya da modifiye edici fiil soylu (önermesel) zarflar aşağıdaki temel işlevsel özellikleri gösterirler:

(i) Birleşik cümlelerdeki yargıların oluş sırasına göre diziminde görev alırlar.

(ii) Ana cümle yüklemine durum ve zaman yönünden değiştiren tamamlayan tümleç cümleleri kurarlar.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/4 Fall 2010*

(iii) Özellikle cümlelerin oluş sırasını bildiren zarf-fiil ekleri birleşik fiil oluşumunda görev alırlar.

Tenişev *Salarsky Tekst*'te yer alan metinleri derleme yaptığı köylerin coğrafi konumuna göre sıralamıştır. Biz de zarf-fiil işaretleyicilerinin görünüm özelliklerinin bölgeler ile bağlantısının daha iyi kavranması açısından bu köylerin sıralanış konumlarını tablo hâline getirdik:

ucirem	altıyuli	komba	hazağaç	loven	eyşe	hoca	ullagıl	mınta
Batı		→→	→→	→→	→→	→	Doğu	

Tablo 16: Tenişev'in Tekstlerini Derlediği Köylerin Sıralanışı

5.1 [-p/-p>ø]

Niteleyen olmayan bir zarf-fiil işaretleyicisidir. Türk dilindeki temel cümle sıralayıcısı olan bu ek hem *sıralama zarf-fiil işaretleyicisi* olarak görev alır hem de *birleşik fiil* oluşturmada kullanılır. Genelde birleşik fiil kurulumunda [-p] ya da [-p >ø] şekilli kısım ana fiil kısmını kurar. İkinci fiil tasvir fiili özelliği olan bir yardımcı fiildir. Bu fiiller asıl fiilden tasvir fiili sınıfına gramatikalleşmiştir:

çäh gel- 'gel-' (ss: 73a)

çäh bar- 'git-' (ss: 73a)

Tenişev, bu tür kurulumların ayrı veya bitişik ifadesinin anlam farkına işaret ettiğini ifade etmiştir (SY: 40/41). Bu fiilimsi işaretleyicisi ile kurulan birleşik cümlelerde yan cümle ve ana cümlenin edeni ortaktır

[[(ÖZNort) + [fiil+/-p/ø] + (ÖZNort) + YÜKana]]

Pir kişi uhlap uyanci. (te/51/ulla) 'Bir adam uyuyup uyandı.'

[pir kişi] = ÖZNort

Bu işaretleyici Salar Türkçesinde iki temel işlevde kullanılır:

(i) Aksiyonları sıralama görevi ile kullanılır.

Bu işaretleyici ana eylemden önce gerçekleştirilen eylemlerin oluş sırasını göstermede kullanılır:

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/4 Fall 2010*

Kakası yaşacı “Men paşla va:yu!” (te/1/uci) ‘Ağabey söyledi “Ben (onu) yanıma alıp gideceğim.’

[paşla(p)-] = ilk eylem

[va:-] = son eylem

Bu durumda -p üst yapıya taşınır ya da [ø] durumuna geçer:

[-p]

Pu tazkur oylän par kişinige uyına varep kelümiş. (te/50/ulla). ‘Bu keloğlan zengin adamın evine gidip istemiş.’

Ananı pu tazkur oylän paşlap va:miş. (te/50/ulla) ‘Kızı bu kel oğlan yanına alıp gitmiş.’

Tövä k’ö’k’uji ya:nıp aña kiümiş. (te/50/ulla) ‘Deve çobanı dönüp oraya gelmiş.’

Avu eyişamiş “Sen mini vilän o’rişip na’kur-i? -etep sanzını sundurmuş. (te/51/ulla) ‘Oğlan söylemiş “Siz benimle kavga edip ne yapacaksınız?” diyerek kâseleri kırmış.’

[-p>ø]

Cih keġgu apası o:c’uhka uçire-ø pir yvılamış. (te/38/eyşe) Gelince baba oğlancığa bakıp bir ağlamış.’

İnci posını vahc’a:na: “Palçihni a’t yasa-ø minsä, volır-o? – diümiş. (te/23/han) Sonra yaşlı adama bakıp “Balçığı at yapıp binebilir miyim? demiş.’

Men kimuge ot-ø gelci. (sg: 39) ‘Ben gemiye binip geldim.’

(ii) Bu işaretleyicisi birleşik fiil kurulumunda görev alır:

[-p/-p>ø] işaretleyicisi kurulumlarda ana fiil üzerinde taşınır. Ana fiilin art bölgesinde yer alan yardımcı fiil çoklukla ana fiili çeşitli yönlerden tasvir eden, morfem sınırları yok olmuş, ana fiil ile birleşmiş bir tasvir fiilidir:

Pu avu hapagur çıharap akeümiş. (te/51/ulla) ‘Bu oğlan bir köpek yavrusunu çağırıp getirmiş.’

[a-ø-keümiş] < alıp kel-

FİİLana(-p) + FİİLtasv

Avusın öyina akiümiş. (te/11/uci) ‘Oğlanı eve getirmiş.’

Kakasınige kö’prigine piçtur yürkiümeş. (te/51/ulla) ‘(Oğlanın) Ağabeyinin omzun(d)a bir bit hareket etmiş.’

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/4 Fall 2010*

İnci yer ahtarsa, sovane tüz çihva:miş. (te/52/ulla) ‘Sonra tprağı aktarıırken (toprağı sürerken), sabanı düz gitmiş.’

İnci puço:sı kiñne iştepva:miş. (te/53/ulla) ‘Sonra bu üçü gelin (eş) aramaya başlamış.’

Masembo icihten çomnöp inkimiş. (te/53/ulla) ‘Masembo eşikten atlayıp inmiş.’

Miyokuan pa:şında pit pahperci.(te/60/mın) ‘(Genç kadın) Rahibenin başında bit arayıverdi.’

5.2 [-guda(na)]

Az sıklıkta rastlanan bir zarf-fiil işaretleyicisidir, *-ınca / -dığı* + [*ıye*] + *zaman* anlamlı zaman zarfları kurar. Öncelikle *Ucirem* bölgesinde görülür. Altıyuli bölgesinde de rastlanır. Hanbah’da *-guda* şeklinde bir varyantına rastlanmıştır. SG’deki dil malzemesinde de mevcuttur. Eyşe Ahvar, Ullagıl ve Mınta köylerinde görülmez. Batıdan doğuya doğru gidildikçe kullanımı sıfırlanır. Kakuk’un Taşkul köyü malzemesinde de bu işaretleyiciye rastlanmaz. Daima yüklem ön bölgesinde, ana yüklem ne zaman gerçekleştiğini veya gerçekleşeceğini bildiren öge cümlelerinin eylemine koşulu, bu tip önermeler bağımsız bir özneye sahip olabileceği gibi öznesi ana cümlenin öznesi ile ortak olabilir.

[...[fiil+-gudana]+YÜKana]]

Avunı şu ohuqı, çannagudana peg o’qa!” – *çuhu ete yaşımış.* (te/1/uci) “Oğlanı okutalım, büyüdüğünde bey olsun!”-kervancılar böyle söylemişler.’

Me kiğuta:na: koten çıhraya, se palanige onduyuna cimde. (te/6/uci) ‘Ben geldiğimde kapıdan sesleneceğim ses çocuğun poposunu çimdikle.’

5.3 [da]

Bu işaretleyici Salar Türkçesinde bir tür sıralama partikelidir -p zarf-fiil eki gibi cümle sıralama görevi ile birleşik cümlelerde kullanılır, *-dıktan sonra* anlamında da kullanılır. Bağlaçlık işlevi yanında Salar Türkçesinde bu şekil cümle sıralama görevine gramatikalleşmiştir. [da] ile bağlanan önermeler genelde ortak katılanlara sahiptir. Şekilce bağımsız anlamca birbiri ile ilgili önermeler bu işaretleyici ile oluşum sırasına göre dizilir. Bu işaretleyici *Ucirem*’de yaygın olarak kullanılır, *Ucirem* bölgesinin en belirgin özelliği -p sıralama zarf-fiil işaretleyicisinin [ø] duruma bir bölge olmasıdır. Bu bölgede -p sıralama işlevini [da] partikeline bırakmıştır. Bu işaretleyici Altıyuli’de, Hanbah’ta, Eyşe Ahvar’da,

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/4 Fall 2010

Ullağıl'da seyrek, Mınta bölgesinde az rastlanır. SG ve Taşkul köyü malzemesinde de bu işaretleyiciye rastlanır.

[[... YÜKbt]+[da/ta/dı/di] +.... [YÜKbt]]

Kuzkur-oylän yaşacı “Sinigi qara saçığını men piř körgi-ta yanğı !” – *dime:ş.* (te/10/uci) ‘Koskur Oğlan söyledi “Senin kara saçını ben bir göreyim de gideyim!”

[[Sinigi qara saçığını men piş körgi]] + [ta] + [[yanğı]]

YÜKbt + ZF   YÜKbt

Qızıl göläh sargalgu pu avune çoi-dä, yan-ta gël!” -tep *yişacı.* (te/55/ulla) ‘Kızıl inek sararınca bu oğlanı bırakıp dönüp gel !’ diye söyledi.’

Apası ma ijası, işkisi, sorişmiş “Pu analarne çalá-dı gël” (te/62/mın) ‘Baba ve anne, ikisi konuşmuş “Bu kızları çağırıp gel !’

Kiını yaşa:miş “Se ullı kakarı öyina va:r-ta: helli üçlä-di gël!” (te/2/uci) ‘Karısı söylemiş “Sen büyük ağabeyinin evine gidip ödünç para alıp gel !’

Sen ane çala di gel. (sg: 39) ‘Sen onu çağırıp gel.’

Huanşon yişace “Pu avunı kızıl kölähkä mindir-ta: pir yere al-ta var!” (te/55/ulla) ‘İmparator söyledi “Bu oğlanı kızıl ineğe bindirip bir yere alıp götür.’

5.4 [-c’ana]

Bu işaretleyici [-arak / -dığından / -ken / -dığı için] anlamında hem hâl hem zaman zarfları kurar. Ucirem, Altıyuli, Hanbah’da yaygın olarak kullanılır. Eyşe Ahvar ve Mınta köylerinde seyrek olarak kullanılır, Ullağıl’da görülmez. Taşkul köyü malzemesinde de yaygındır. Batıdan doğuya doğru gidildikçe kullanım sıklığı azalır. Salarca Gramer’in (Yun 1985) malzemesinde de görülür. Bu işaretleyici Türkçenin dizim sistemine uygun olarak ana yüklem ön bölgesinde yer alan tümleç cümlelerinin eylemlerine koşulur:

zp [fiil+[-cana/-c’ana/-çana]+[YÜKbt]]

Vusla:ca:na: öyina yanparci. (te/2/uci) ‘Üzülerek evine döndü.’

[vusla:-ca:na: + yanparci]

vusla- ZF   YÜKbt

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/4 Fall 2010*

Pu avo Vusun-acune c'üc'c'e. C'üc'c'ca:na: Vusun-a:cuya sorci “Sinigi otis sıdır kumuşuñni ma viğe, minigi apamnige ja:nını se ver!” (te/5/uci) ‘Bu oğlan Vusun dayısını yakaladı. Yakalayınca Vusun dayısına söyledi “Senin otuz sıdır gümüşünü ben vereceğim, benim babamın canını sen ver!”

LŞÇ kiñini paşlica:na oyina kiñmiş. (te/21/altı) ‘LŞÇ karısını yanına alıp evine gelmiş.’

Bilcane amasinigi cusine poluma: va:miş. (te/22/altı) ‘Anlayınca annesinin öcünü almaya gitmiş.’

İnci öyina varca:na: apası anasına yaşamiş. (te/23/han) ‘Sonra evine gidince baba kızına söylemiş.’

Men yıggurçane helimne yalatci. (sg: 107) ‘Ben koşarken paramı kaybettim (kaybetmişim).

Pr gunda pu:r ma tiligä taydän çihgelçana o:zen qirgina su işma va:miş. (tesa/ahtov) Bir gün kurt ve tilki dağdan inerek ırmağın kıyısına su içeye gitmiş.’

Go:zä hahdnie aşçana öhamiaş. (tesa/ahtov) Kuzu kağıdı açarak okumuş.’

Anası çişna:miş. Çiñnağa:na: ayırh tegmiş. (te/61/min) ‘Kız büyümüş. Büyüyünce hasta olmuş.’

Me beğerihi geiçana, atelihi şici. (spp: 8/205) ‘Ben elbisemi giyince, akşam yemeğimi yedim.’

5.5. [-sa]

Bu işaretleyici kip kategorisinden fiilimsi kategorisine geçmiş, *reanalizin* en belirgin şekilde temsil edildiği morfemlerden biridir. Zaman zarfı kuran bir ek *-ken/-diğında/-ınca* anlamlarında tüm bölgelerde yaygın şekilde kullanılır. Salar Türkçesinde *-sa/-se* nin kip sahasında temsil alanı daralırken zarf-fiil işaretleyicisi olarak kullanım alanının genişlediği görülmektedir.

zp [fiil+[-sa]+[YÜKbt]]

Pir kunura şu ohma: var'sa, handuda kişlär yaşaşmiş. (te/3/uci) ‘Bir gün okumaya giderken, sokakta adamlar konuşmuşlar.

[var'-sa + yaşa-ş-miş]

var-ZFza + yaşa-ÇATışt-ZAM

TÜMza

YÜKana

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/4 Fall 2010

Her kune şo: uhma: varsa, lou-şe ya'tenkuçi töipa.(te/6/uci)
Her gün okumaya gittiğinde, öğretmen nedensiz yere dövüyormuş.'

Elihke elise ya:rem zanzi Gimieş, yugursa yumutta qamasor
Gimie:ş. Gazına çöysa br çö:pçh Gimieş. (tesa/dum) '(Unu) Elekte
elediğinde yarım kâse kalmış, yoğurunca bir yumurta gibi (kadar)
kalmış. (Hamurları) kazana salınca bir çöp kadar kalmış.'

Ehmeh verse, izını o:sına ay un ehmehc'uh ve:ımeş.
(te/38/éy) 'Ekmek verdiğinde, kendi oğluna ak un ekmeği
veriyormuş.'

5.6. [-gu]

Bu işaretleyici *-ınca/-dığı için* anlamlı zaman ve sebep zarfları kurar, Ucirem ve Eyşe Ahvar bölgesinde sıklıkla görülür. Bu işaretleyiciye Hanbah ve Altıyuli'de çok az rastlanır. Bu morfem gelecek zaman sıfat-fiileki olarak da kullanılır:

[zp [[fiil-gu]+[YÜKbt]]

Aması uji köğú yaşame:ş "Si apañni a:cuy ülterci ! –
dümiş. (te/5/uci) 'Annesinin eli yanınca söylemiş "Senin babanı dayın
öldürdü ! - demiş.'

[uji köi-gú + yaşame:ş]

uji köi-ZFza + yaşa-ZAM

TÜMza YÜKana

Mune yanşayu puyü söyinci. (te/22/altı) 'Bunu söyleyince
geyik sevindi.'

Eti:gu izinige o:sı çe le va:miş. (te/37/éy) 'Böyle söyleyince
kendi oğlu çöle gitmiş.'

5.7. [te+(p)]

téyin, dien, dép, diye şeklindeki serbest bağlayıcılar Eski Türkçe devresinden Türk dillerinin (lehçelerinin) hemen hepsinde vardır, Kaşgayca bir istisnadır. Bu bağlayıcılar konuşma ve düşünce aktarımında *alıntı edati* (quotation particles) işlevi görürler, ikinci olarak sebep cümlelerinde *serbest bağlayıcı* (subjunctive marking) işlevini yerine getirirler (bkz. Johanson 2002: 137)

Salar Türkçesinde de bu tipteki cümle kuruluşu işler durumdadır:

[ÖZN+[NES1 = [direkt ifade]+te-(p)]+YÜKbt]]

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/4 Fall 2010

Ana cümleden şekil olarak bağımsız olan ara cümle ana cümlelerin belirtisiz nesnesi NES1 durumundadır:

U “nehce keliyur?” de sorci. (sg: 115) ‘O “Ne kadar gerekecek?” diye soruyor.’

[u nehce keli+yur? + de-ø sor+ci]

ÖZN NES1 + de+(p) + YÜKbt]

Yogumuga el demiş. “Agu Karajiga yaşatogo-on beşnigi keçisindigi aı ya:rim tuhar, on alcınigi keçisindigi yiltis siriher! te yaşatuyul!” (te/10/uci) ‘Hizmetçiye şöyle demiş. “Agu Karacı’ya söyleyiver, ayın onbeşinci gecesinde ay yarım doğar, on altıncı gecesinde yıldız seyrekir ! diye söyle !”

Kici ananige kıyusı yayşamış “A:ltun pir kure pii:gi !” Pular ço:sı kulışmış. Vanbeñ qaıdan a:kiyur te kulışmış. (te/62/mın) ‘Küçük kızın kocası söylemiş “Bir ölçek altın vereyim !” Bunlar, üçü gülüşmüşler. Serseri nereden getirecek (?) diye gülüşmüşler.’

5.8 [-qanda]

Ucirem ve Altiyuli bölgelerinde yaygın olarak görülen bu birleşik işaretleyiciye, Hanbah, Ullağıl ve Eyşe Ahvar’da seyrek olarak rastlanır, Mınta bölgesinde bu işaretleyici görülmez. Mınta’da bu ekin yerine [-gana]; [-gula], [-sa] gibi zaman zarfı kuran işaretleyiciler etkin durumdadır. SG ve Taşkul köyü malzemesinde de bu işaretleyiciye sıklıkla rastlanır. Bu birleşik yapıyı zarf-fiil eki *-ken*, *-dığında*, *-dığı sırada* anlamlı zarf-fiiller kurar, bu işaretleyici ana cümle yüklemi ile yan cümle yüklemine eş zamanlı olarak gerçekleştiğini bildirir. Birleşik görünümlü bu işaretleyici yöneten ögesi düşmüş bir sıfat tamlamasının bulunma hali eklenecek zarflaştırılması ile kurulur:

(i) FİİL+[-γan] + AD - BULza

(ii) FİİL+[-γan] + [ø] - BULza

Salar Türkçesinde bu tipteki cümlelerin görünümü aşağıdaki şekildedir:

zp [[fiil-[-γanda/-qanda/-gende]]+[YÜKbt]

Avu: emeh yigente huaşoñnige yirtahçısı avu yanına kimiş. (te/54/ulla) ‘Oğlan ekmek yerken imparatorun avcısı oğlanın yanına gelmiş.’

[avu: emeh yigente] = zp

ÖZN2 NES1 FİİL-ZFek

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/4 Fall 2010*

[huanşoñnige yirtahçısı avu yanına kiimiş] = ana cümle

ÖZN1 TÛMdol YÛKana

Oc 'uh ujina alyanda zanzısını çaya yürmiş. (te/38/éy) ‘Oğlan (kâseyi) eline aldığında tabağını atıvermiş.’

Avu: emeh yigente huanşoñnige yirtahçısı avu yanına kiimiş. (te/54/ulla) ‘Oğlan ekmek yerken imparatorun avcısı oğlanın yanına gelmiş.’

Kiine ilinda otu(r)sa, so:vane tüz çihva:miş. Pe:le: yanında
so:vane egir(z) va:miş. (te/52/ulla) ‘Karısı (sabanın) önünde otursa, saban düz gitmiş. Böyle döndüğünde sabanı eğri gitmiş.

U loşi dañnagandə (dañnagan [v]ahändä) men se on bər yaş
dər. (sg: 112) ‘O öğretmen olduğunda ben (ve) sen on bir yaşındaydık.’

U asman yaremene yetgende caga yurmiş. (sg: 81) ‘O gökyüzünün yarısına ulaştığında düşüvermiş.’

5.9. [-gila]

Bu ek [-ır ...-maz] anlamlı zaman zarfları kurar. Bu ek ana yüklemdeki eylemin yan cümlenin eyleminden hemen sonra gerçekleştiğini anlatır. Kullanım sıklığı düşük bir ektir. Yalnızca Ucirem bölgesinde sıklıkla görülür, Altıyuli’de rastlanmaz, Hanbah’ta yalnızca bir örnekte görülmüştür, diğer köylerde görülmez, SG ve Taşkul köyü malzemesinde de bu işaretleyiciye rastlanmaz.

Bu işaretleyicinin görünümü aşağıdaki şekildedir:

zp [fiil-[-gila/-gilä/-gili/-galı]]+[YÛKbt]

Çänzoñ çiçähne pir kor-gilä ko:nına kelci. (te/2/uci)
‘Hükümdar çiçeği görür görmez hatırladı.’

Pa:şin avu izin öyina aparci. Amasi korci. Korgila avusına
yaşaci “Se acun nege ülterce?” – te sorci. (te/5/uci) ‘(Dayısının) Başını oğlan kendi evine götürdü. Annesi gördü. Görür görmez “Sen dayımı niye öldürdün?” - diye sordu.’

Apası aña sü`ni qayna`c`a:na: appa:miş. Apa:ga:lı sü` işına
berkut piş qanatını mânmiş. (te/11/uci) ‘Baba ona sütü kaynatarak getirmiş. Getirir getirmez sütün içine kartal bir kanadını banmış.’

Yaramagar digili o:c`uh yüzini arı:c`uh yüc`a:na: bo:sır
ya:nına gimiş. (te/23/han) ‘Olmaz der demez oğlancık yüzünü temizce yıkayarak babanın yanına gelmiş.’

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/4 Fall 2010

-E-e, pir Huda-yo, muni kozı pir açılı ! Pu ti:rilya! Ele'kila vu kişniği kozı hasken a:çılmış. (te/42/éy) ‘-Ey Tanrı’m, bunun gözü bir açılı ! Bu canlansın ! Böyle der demez bu adamın gözü aniden açılmış.’

Sarı Uygur Türkçesinde de bu görünümde bir ek vardır. Ancak anlam içeriği farklıdır. *O seni qarqyıla ki-ştı* . ‘she/he will come to see you’ (Roos 2000: 120).

5.10. [...-A ...-A; ...-i ...-i]

Bu ek ana fiilin oluşum şeklini ve süresini niteleyen tümleç cümleleri kurar. Tümleç cümlelerinin yüklemi daima ikileme şeklindedir. Bu ek tüm bölgelerde kullanılır. Bu tipteki cümlelerde yan cümle ve ana cümlenin birinci katılanları ortaktır. İkileme şeklinde kurulan bu fiilimsi yan cümlenin gerçekleşme şeklinin ve süresinin ana yükleme etkisini bildiren yüklem kurar.

zp [fiil - [ZFek]] + [YÜKbt]]

Aniyi gonjin otä otä darlanbär. (ss: 43b) ‘Onun hayatı gün geçtikçe zorlaşıyor.’

[aniyi gonjin + ot-ä ot-ä + darlanbär]

ÖZNort ot+[ZFek YÜKbt

Palalar avunu ühremeş. “Sağa apa yahmagan pala !” Avuc’uh yayla-yayla öyina kiıme:ş. (te/5/uci) ‘Çocuklar oğlana bağırmiş “Sen babası olmayan çocuksun !” Oğlancık ağlaya ağlaya evine gelmiş.’

Gar yage yage ber çizi hlona. (sg: 75) ‘Kar yağa yağa bir çizi kalınlığa ulaşmış.’

U işi işi zuylanmış. (sg: 75) ‘O ıçe ıçe sarhoş olmuş.’

Aniyi gonjin otä otä darlanbär. (ss: 43b) Onun yaşamı gün geçtikçe zorlaşıyor.’

5.11. [-kunc’uh]

Bu eke yalnızca SG’nin (Yun 1985) dil malzemesinde rastlanır. *-madan; -e kadar; -ecek+iyelik zaman* anlamlı tümleç cümlelerinin yüklemelerini kurar. Birleşik görünümlü bu işaretleyicideki değişmeyen ‘çuh’ parçası *çak* ‘zaman’ sözcüğünden ekleşmiş olabilir:

zp [fiil-[-gunçuh/γunçuh]]+[YÜKbt]]

Bogcine orgunçuh asman yagmış. (sg: 76) ‘Buğdayı biçmeden yağmur yağmış.’

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/4 Fall 2010

Men ge(l)yunçuh u yırmiş. (sg: 76) ‘Ben gelene kadar o gitmiş.’

Gun patGunçuh men oyima yetci. (sg: 77) ‘Gün batmadan ben evime ulaştım.’

U oyine yetgunçuh abasi ulmiş. (sg: 77) ‘O evine ulaşana dek babası ölmüş.’

Bu işaretleyicinin [-gunçah] şeklindeki varyantı te/59’daki bir örnekte görülmüştür.

Piser sa:lar turkeçinenen yaşasa, “Nima hala zaıvu” tese, “kun çihke:gunçah, kun paqgunçah yir” ter a. “ta:şi t’ukku ni:ma” dese, “hortunğı ka:rma” der a. (te/59/ mın) ‘Biz Salar Türkçesi ile söylersek, “Nima hala zaıvu” desek “Gün doğana dek, gün batana dek yürü” demek imiş.’

5.12. [-micüh]

Oldukça az rastlanan bir zarf-fiil ekidir, *-madan*; *-mak üzere*; *neredeysse* şeklinde iki farklı anlamda karşımıza çıkar.

[zp [fiil+-mic’uh/mac’uh/migenc’uh] + [YÜKbt]

(i) *-madan* anlamında:

Pu avu pa:şini talmamic’uh yürmiş oyina. (te/63/mın) ‘Bu oğlan başını kaldırmadan gitmiş evine.’

Ular dinmişuh etba. (sg: 103) ‘Onlar durmadan çalışıyor.’

Kakası işkısı inisini korelmicüh öyinä yanci. (te/2/uci) ‘İki ağabey küçük erkek kardeşlerini göremeden evlerine döndüler.’

U aınçaçanä yilalmiçuh yürmiş. (ss: 79b) ‘O, dinleyip inanmadan gitmiş.’

(ii) *-mak üzere, neredeysse* anlamında:

İnci jatah husayı toymac’uh vumiş. (te/11/uci) ‘Sonra büyük karnı doğuracak hâlde imiş.’

Pir kunura möhkenda loşi çaylayan yerinde uşin tayıl’husı ahışne pişkula hırğa, ıatılmac’uh e’miş.(te/6/uci) ‘Bir gün tuvalette öğretmenin işediğı yerde eliyle tuttuğı ağacı bıçkıyla inceltip kırılacak hâlde getirmiş.’

Taı a’kunc’uh toymış. (te/11/uci) ‘(o) Tan atmadan, tan atmaya yakın doğurmuş.’

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/4 Fall 2010

5.13. [-mutacuh/-komutacuh]

[-çuh] işaretleyicisinin kullanıldığı ikinci birleşik yapılı zarf-fiil işaretleyicisidir. *-madan* anlamlı zarf-fiiller kurar. Seyrek kullanılan bir işaretleyicidir. Ek birleşik görünümlüdür, ekin bünyesindeki [-ko-] morfemi *ko-* ‘bir işi, aksiyonu gerçekleştirme tasvir fiilinden ekleşmiş olmalıdır.

-Yıylıkomutâ‘uh var, piser saña ça‘p ya‘ma kiği – timiş. (te/25/han) “Ağlamadan git, biz sana yardım etmeye geleceğiz.” demiş.’

yıylıkomutâ‘uh < yıyla(p) ko- + mutacuh

5.14 [-gane]

Bu ek *-dığında*, *-ınca* ya da *-dığı için* anlamlı tümleş cümleleri kurar. Bu işaretleyici batı bölgesindeki Ucirem, Altıyuli ve Hanbah’ta görülmez. Eyşe Ahvar ve Ullagıl’da seyrek olarak görülür. Minta’da yoğun olarak kullanılır. Taşkul köyü metinlerinde yaygındır, SG’de de kullanılmıştır:

Bu fiilimsi kurulumunda köklü bir istem sapmasının yansımaları gözlenir. Ucirem ve Altıyuli’de [-yanda] şeklinde bulunma işaretleyicisi ile kullanılan bu zarf-fiil işaretleyicisi özellikle Salar yayılma alanının en doğu bölümünde yer alan Minta’da yönelme hâli işaretleyicisi ile kullanılır.

[[zp [fiil-[-gane/-gana/-yana]+[YÜKbt]]

Ko:ni çihpayane pir posır kormeş. (te/37/éy) ‘Dışarı çıktığında bir yaşlı adam görmüş.’

Yühne indermiş tera. İndergana tö:ye ah taşa pellenmiş tera. (te/59/mın) ‘Yükü indirmiş derler. İndirince deve ak bir kayaya dönüşmüş derler.’

Muni seler iş !” ete ho:tar pümiş. Hotargane pegnige o:sı içmeş. İşkine pegnige o:sı ülmeş. Ülgine capıları yikontoni paylamış. (te/39/éy) ‘Bunu siz içiniz ! Sonra kotarıp vermiş. Kotarınca beyin oğlu içmiş. İçer içmez beyin oğlu ölmüş. Oğlan ölür ölmez beyin adamları azizi bağlamışlar.’

İnci u k‘o‘t çihpayana: nene pirne andac‘uh qoımiş. (te/40/éy) ‘Sonra o (ölüyü) taşıyıp götürünce yine birini (daha) tam oraya koymuş.’

Avune apası ulmiş. Apası ölgana pir kunden pir kun yohlanmış. (te/63/mın) ‘Oğlanın babası ölmüş. Babası ölünce oğlan günden güne fakirleşmiş.’

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/4 Fall 2010

Guz volgane (vo(l)gale) yahreh diuheler. (sg: 74) ‘Güz olunca yaprak(lar) dökülür.’

5.15. [-c’ilä]

Bu işaretleyici *-ınca ya da-arak* anlamlı bir durum zarfı yükleyicisidir. Yalnızca Ullagıl metinlerinde görülen bir ektir.

[zp [fiil-[-c’ila / -c’ilä /-çi:lä] + [YÜKbt]

Pu qatın kiş emehne ciñnamiş, ça:nı qañnamiş. Mimiñuh tunene kiyiñcilä oturmuş. (te/54/ulla) ‘Bu genç kadın ekmeği hazırlamış, çayı kaynatmış. Tüyden donunu (kıyafetini) giyerek oturmuş.’

Piçah varçi:lä totağını da çillämiş. (te/56/ulla) ‘Bıçak giderek (onun) dudağını kesmiş.’

Masembunı pir icic’ilä tişükkä çirci. (te/53/ulla) ‘Masembu’yu itekleyince (o) çukurun içine düştü.’

Puçosı ne:mine ciñnap vulic’ilä mimiñuh tonine kiyiñcilä uçip va:miş. (te/53/ulla) ‘Bu üçü yemeği hazırlayınca tüyden donlarını (kıyafetlerini) giyip uçup gitmişler.’

5.16. [-a/-e /-ı]

Bu ek bir bağ fiil ekidir, bu işaretleyiciler öncelikle birleşik eylem kurulumunda görev alır, ana fiilin bünyesine dahildir, tasvir fiilini ana fiile bağlamada kullanılır. Bunun yanında -p gibi aksiyon sıralama işlevinde de kullanılır.

[FİİLana+/-a/-ä/-i+tasvir fiili+ZAM/KİP+ø]

U ananigi yaş gozine sala bermiş. (sg/81) ‘O kızın göz yaşını silivermiş.

[sal-a ber-miş]

sal-ZFek + FİİLtasv-ZAM

U ninaçuh yeşagan gahcane icasine yeşa bermiş. (sg: 81) ‘O, nineciğin söylediği sözü annesine söyleyivermiş.’

Puğun qusqur oylinnie çaläbamiş çaläçana yaşamiş; “Mında: yücün qıççia ette sen ayä çäh da yücünä döyme var” demiş. (tesa/kos) ‘Birgün Kuskur Oğlan’ı çağırmiş, çağırınca söylemiş “Burada harman küçük yarın sen aya çıkıp harman dövmeye git.” demiş.’

İnci harsına bir zanze ha:miş. Yo:luh u:jila zanzını almiş, sıh ujıla keñnige yaş kozını salıpimiş. (te/24/han) Sonra kocasia bir

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/4 Fall 2010

kâse götürmüş. Sol eliyle kâseyi sağ eliyle karısının göz yaşını silivermiş.’

Anden otikikuma. (te/21/altı) ‘Oradan geçme.’

LŞÇ ötepa:rmiş. (te/21/altı) ‘LŞÇ (ırmağı) geçmiş’

Kaşa, kiını, - ohila:nı c'ütikiler ! – yaşamiş. (te/21/altı) ‘karısı ‘Kaçsak, (o) ikimizi yakalar!’ demiş.’

Kire kiıc'ana: “Nino, men sini ka:tın yiğor? – timiş (te/25/han) ‘Girince “Ey nine, ben seni nerenden yiyeyim?” demiş.’

5.17. [-mişta]

Birleşik görünümlü bu zarf-fiil işaretleyicisi *-ıp /-arak /-diktan sonra* anlamında tümleç cümeleri kurar. Yalnızca Hanbah ve Taşkul köyü (Kakuk) metinleri ile FCI'deki *döyi yul* metninde görülür. SS ve SG'nin dil malzemesinde bu işaretleyiciye rastlanır. Diğer köylerde görülen ancak Hanbah'ta hiç görülmeyen [-gana] ve oldukça seyrek görülen [-yanda] işaretleyicisinin yerini bu bölgede Oğuz tipli bu işaretleyici almıştır:

[zp [fiil+[-mişta/-mişdä]+[YÜKbt]

Br gunnor bär qişi sulimo: a:hun oyina: gi:mişta qaçılaşba:. (tesa/kos) ‘Bir gün bir adam Süleyman molların evine gelmiş de konuşuyormuş.’

Br guno ö yızinia arsliyäçuh yimişta: pe:y qarayni yiçane gimişta qota sahlä otba. Bohor otersa bosä atnä mimişta altuliden oyne yanbaba. (tesa/kos). ‘Bir gün oğlan yüzünü temizce yıkayarak elbisesini yıkayıp giyerek kapıda beklemeye başlamış. Erkenden orda otururken yaşlı adam atına binmiş de Altıyuli'den evine dönüyormuş.’

U et gormişdä gämzilmiş. (ss: 99a). ‘O, eti görünce karnı acıkmış.’

Inji kumsin aghinisini paşlamışde, ah döyör yehle, samarkhandidiyi toreh bur zanzi ma su bur ademe yiuhli, daghe khurenor yiuhlmişde çih gimış, yahşi otkhe ornor işdiğur dimişde. Uler enkih ham görmiş. (FCI: 8) ‘Sonra soyunu (ağabeyini kardeşini) yanına alarak, ak deveyi yükleyip, semerkant'taki topraktan ve sudan bir kâse bir adama yükleyip, bir de bir Kuran'ı yükleyerek yola çıkmışlar, iyi yaşayacağımız bir yer arayacağız diyerek onlar zorluklar da yaşamışlar.’

Inji kumsin aghinisini parlamişde, ah döyör yehle, samarkhandidiyi toreh bur zanzi ma su bur ademe yiuhli, daghe khurenor yiuhlmişde çih gimış, yahşi otkhe ornor işdiğur dimişde.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/4 Fall 2010

Uler enkih ham görmüş.(FCI: 8) Sonra kabile ağainisini (soylarını) topladıktan sonra, ak deveyi yükleyip Semerkanttaki topraktan bir kâse ve bir (kâse) su(yu) adama yükleyip ve de bir Kuran'ı yükledikten sonra çıkıp gitmişler, , “İyi yaşayacak bir yer arayacağız” demişler. Onlar zorluklar da görmüşler. “İyi yaşayacak bir yer arayacağız” demişler. Onlar zorluklar da görmüşler.

5.18. [c'eler / c'ilä]

Bu ek eklendiği fiile *-ken / -dığı sırada; -dıktan sonra / -arak* anlamlarını yükler ve zaman ve hâl zarfları kurar. Bu fiilimsi ekine yalnızca *-celer* şeklinde Eyşe Ahvar köyünde, *-c'ilä* şeklinde Ullağıl Köyünde rastlanır. Diğer bölgelerde rastlanmaz. Köylerin sıralamasına bakarsak Eyşe Ahvar batıda Ullağıl ise daha doğudadır:

[zp [fiil-[-c'eler/-c'ilä+ø]+[YÜKbt]]

Paşla parc'ele çelte yer ahtırhuçıya yeişagan şe “Pu o:ten ölliluh oza't yürge !” (te/37/eyşe) ‘Birlikte giderken tarlada çiftçiye söylemiş “Bu oğlandan öğle yemeği gönder !”

[paşla[ø] par-c'ele .... yeişa-gan-ø]

paşla--p>ø + par-ZF .... yeişa-ZAM-ø

Apası pir va:hsa, zanzi kızıp arar. Qızayu apası varc'eler zanzını ijasınıge ujına qoı peımeş. Qoı pügu ijası ta zanzını çaya yürmeş. Çaya jürgü apası ijasına cö:ic'eler o:sını paşla ko: çıhmiş. (te/38/éy) ‘Baba basa ki, kâse (ateşte) kızıyormuş. Kızınca baba gidip kâseyi annenin eline koymuş. Koyunca anne de kâseyi atıvermiş. Atıverince baba anneyi bırakıp oğlunu yanına alıp gitmiş.’

O:c'uh pa:şına çıhpa:re helislini oşata cöı keımiş. Cöı kilc'eler öyına kiri pa:miş. İnci kırpaşec'eler ijasına “Helli çayna kemici !” temiş. (te/44/éy) Oğlancık (ağacın) başına çıkıp parasını (kuş) yuvasına bırakmış. Bırakınca evine girmiş. Sonra girince annesine “Para biriktirmedim.” demiş.’

Pu qatın kiş emehne cişnamiş, ça:nı qaynamiş. Mimimiluh tunene kiyişcilä oturmuş. (te/54/ulla) ‘Bu genç kadın ekmeği hazırlamış, çayı kaynatmış. Tüyden donunu (kıyafetini) giyerek oturmuş.’

Piçah varç:lä totağını da çillämiş. (te/56/ulla) ‘Bıçak giderek dudağını da kesmiş.’

5.19. [-gan (v)ahende]

Birleşik görünümlü bu kurulum eklendiği fiile zaman zarfı işlevini yükler. *-dığı sırada* anlamlı bu kurulum yalnızca Kakuk'un

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/4 Fall 2010

Taşkul köyü metinlerinde ve SG'nin dil malzemesinde görülür. Tenişev'in metinlerinde bu fiilimsi kurulumuna hiç rastlanmaz. Bu kurulum esasta zaman zarfı kuran -de hâl eki ile zarflandırılmış bir sıfat tamlamasıdır:

[zp [fiil+[-gan vahende] + ... [YÜKbt]]

Piser yaşagan (v)ahende u gir gelci. 'Biz konuştuğumuz sırada o giriverdi.'

[yaşa-gan (v)ahende]

yaşa-SFgeç AD + BULza

U yırçane yarem yole yetgen-ahenda; emeh yarem ne yimiş de Galganne albarmış. (sg: 90) 'O yürüyüp yolun yarısına ulaştığında, ekmeğin yarısını yemiş ve kalanını götürmü.'

Men geylen vahenda, oyde kiş yoha. (sg: 112) 'Ben geldiğimde evde kimse yoktu.'

U loşi dañnagan (v)ahändä men se on bär yaş dər. (sg: 112) 'O, öğretmen olduğunda ben sadece on bir yaşındaydım.'

Sälär oy qoya yirken a:hända ö psinigä pazär quläh yoharä disa eski qaçé yahşeria işť qşniye qulahdär. (tesa/kos) 'Siz evin kapısına geldiğiniz sırada oğlan, bizim duvarın kulağı yokmuş, derken, eski bir sözü söylemiş, Köpek kişinin (evin) kulağıdır.'

Qusqur oylän lo:sanä döggän a:hända bosä gimieş, "Sen lo:san neye döybör" edmiş. (tesa/kos) 'Koskur Oğlan katırı dövdüğü sırada yaşlı adam gelmiş, "Sen katırı niye dövüyorsun demiş.'

5.20. [-γane vule]

-mak için anlamlı sebep zarfları kuran bu birleşik kurulumu yalnızca SG'nin dil malzemesinde rastlanır. *vule* Çince bir edattır:

[zp [fiil-[-γane vule] + ... [YÜKbt]]

Men salar gahca dioça etgenə vulə, şunhuagə gelci. (sg: 114) 'Ben Salar dilini araştırmak için Şinhua'ya geldim.'

U oryenişe vulä hahat ma bi alci. (sg: 114) O, öğrenmek için kâğıt ve kalem aldım.'

Piser salar gahca dioça etgene vule gelci. (sg: 107) 'Biz Salar dilini araştırmak için geldik.'

Men Gonah zeliyene vule oyne areçuh yigeşderci. (sg: 107) 'Ben misafirleri ağırlamak için tertemiz derleyip topladım.'

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/4 Fall 2010

Sini işdegene vule men go yere varci. (sg: 86) ‘Seni bulmak için ben oraya gittim.’

.5.21 [-geşli]

-arak anlamlı zarf-fiiller kuran bir işaretleyicidir, bu ek yalnızca SG'nin dil malzemesinde görülür. Tenişev'in ve Kakuk'un metinlerinde bu eke rastlanmaz:

[zp [fiil-[-geşli] + ... [YÜKbt]]

Men otergeşli pidiber. (sg: 77) ‘Ben oturarak yazıyorum.’

Men muna gelgeşli ane vahme gelci. (sg: 77) ‘Ben buraya gelerek (gelerek) onu görmeye geldim.’

U yatGeşli şu vahci. (sg: 77) ‘O uzanarak kitap okuyor.’

Piser tihgeşli yeşaci. (sg: 77) ‘Biz ayakta dikilerek konuşuyoruz.’

5.22 [-γannigi]< [-γandan]

-dığı için; -diğından anlamlı zarflar kuran, birleşik görünümlü bir kurulumdur.

Bu kurulumda köklü bir şekilde ayrılma hâinden ilgi hâli ekine geçiş görülmektedir, cümlede eylemin sebebini işaretleyen ayrılma hâli eki bu kurulumda ilgi eki -nigi ile temsil ediliyor görülmektedir, çünkü ayrılma hâli işaretleyicisinin potansiyelinde sebep gösterme yetisi mevcuttur:

[-γannigi] < -γandan ‘-diğından’

Bu işaretleyiciye yalnızca SG'nin dil malzemesinde görülür. Eyşe Ahvar metinlerinde de bir örnekte bu eke rastlanmıştır:

[zp [fiil+[-γannigi] + ... [YÜKbt]]

Buğun asman yağGanniyi, çezi yırılmaga. (sg/113) Bugün yağmur yağdığından araba gidemedi.

Maņa heli yohmaganniyi, almaci. (sg/114) Bende para olmadığından, satın almadım.

Bugun u agarganniyi gelalmaci. (sg/78) Bugün o hastalandığı için gelemedi.

Minigi oyimde işi volgannigi yanci. (sg/78) Benim evimde işim olduğundan döndüm

Gece yagmur yağGanniyi men gelmeci. (sg/78) Gece yağmur yağdığından ben gelmedim.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/4 Fall 2010*

Ele'kennige mişuh, seje-kemini korelmes. (te/46/eyşe)
'Böyle yaptığı için kedi, serçe ve fareyi göremez.'

5.23 [-cinen]

Yalnızca Mınta köyünde rastlanan bu işaretleyici, -arak, -dıktan sonra anlamlı zarf-fiiller kurar:

[[zp [fiil+ [-cinen] .... +[YÜKbt]]

Anden to:vege yü'lājinen yürmiş. (te/59/mın) Oradan deveye yükleyerek gitmiş(ler).

Altun c'ic'inen su ta'pmayan yer ara. (te/59/mın) 'Altın verilip su bulunamayan yer imiş.'

Ana sa:c'ih perel e'tc'inen Ko:mun tene kimiş. avu ham sa:c'ih e'tc'inen yanmış, Ko:mun dene kimiş. işkısı ka'ç'alaşmış. İşkısını işkunine tu'lājinen pahmış. Anda işkısı koruşc'inen o'miş. Ötegi k'aç'ane avuya yaşamış. İşkısı a'ttan pir-pir aljinen, minjinen anani oyına yanmış. (te/63/mın) 'Kız ticaret yaptıktan sonra Komün misafirhanesine gelmiş. Oğlan da satış yaptıktan sonra dönmüş. Komün misafirhanesine gelmiş. İkisi konuşmuşlar. Orada ikisi mendili eşleştirip bakmış. O zaman ikisi görüüp orada kalmış. Evdeki sözleri (olanları) oğlana anlatmış. İkisi birer at alıp binerek kızın evine dönmüşler.'

Arcikune avu ma ana, işkısı, helini akeicinen miyokuana perci. (te/60/mın) Ertesi gün oğlan ve kız, parayı getirerek rahibeye verdi.'

5.24 [-qula]

Bu işaretleyici yalnızca Mınta köyünde görülür. Diğer metinlerde bu eke rastlanmaz. Bu işaretleyici -a kadar, -inca, mesi ile anlamlı zaman zarfları kurabildiği gibi -dığı için anlamlı sebep zarfları, -a kadar anlamlı sınırlandırma zarfları da kurabilir:

[[zp [fiil-[-qula/-gula/-γula]+[YÜKbt]]

Piser salar turkeçinenen ya:şasa, " Aİ çih ke:gula o:tır !" tera, "Aİ pahqula yir !" tera. (te/59/mın) Biz Salar Türkçesi ile söylersek "Ay çıkana kadar otur ! derler, "Ay batana kadar yürü !" derler.'

Menigi apa seni c'iqula ulterer! Menigi husayım çinaci. Meni apam korgula maña sorar. Men apaya huñ ta peralmayadır !" (te/63/mın) 'Benim babam seni yakalayınca öldürür ! Benim karnım büyüdü. Beni babam görünce bana soracak. Ben babama yalan söyleyemem.'

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/4 Fall 2010

5.25 [ma:]<[-maɣa]

Tüm metinlerde sıklıkla görülen bir fiilimsi işaretleyicisidir, fiil isimleri yapan [-ma-] ile yönelme hâli ekinin birleşmesi ile oluşan bu ek ana fiilin olma sebebini bildiren yüklem kurar:

[[zp [fiil-[-ma(ɣa)]]+[YÜKbt]]]

Kiçilîh inci her kunî köleh k'u'me: va:miş. (te/12/uci) Küçük karı şimdi her gün inek gütmeye gitmiş.

[köleh k'u'-me:-ø va:miş]

köleh k'u'-İSfi-YÖN>ø + YÜKbt

Te:zeh tereme: yörmüş. (te/12/uci) 'Tezek toplamaya gitmiş.'

Taqqa çöp orma vayan. (te/54/ulla)

6. Sonuç

Salarca bünyesinde barındırdığı karma lehçelik (Oğuz-Kıpçak) bileşenleri ile Türk lehçeleri içinde özel bir yere sahiptir. Salarca ağız özelliklerine ve karma lehçelik özelliklere işaret eden zengin bir zarf-fiil işaretleyicisi varyasyonuna sahiptir. Bu lehçede, zarf-fiil işaretleyicileri ile bitimsizleştirilen ve aksiyonal öge olarak ana sentaktik baş ile uyumlu bu cümleler Türkçenin yapısal özelliklerine uygun olarak ana yüklem çekirdeğinin ön bölgesinde yer alır;

Bu işaretleyicileri; [-p/-p>ø]; [-guda(na)]; [da]; [-c'ana]; [-sa]; [-gu]; [te+(p)]; [-qanda]; [-gila]; [...-A ...-A; ...-i ...-i]; [-kunc'uh]; [-micüh]; [-mutacuh/-komutacuh]; [-gane]; [-c'ilä]; [-a/-e /-ı]; [-mişta]; [c'eler / c'ilä]; [-gan (v)ahende]; [-ɣane vule]; [-geşli]; [-ɣannigi]; [-cinen]; [-qula]; ma:]<[-maɣa] şeklinde sıralayabiliriz.

Kendi içinde fonolojik varyantlara sahip olan bu işaretleyicilerin büyük bir çoğunluğu lokal alanlarda kullanılır. İşaretleyicilerdeki çeşitlilik ağız özelliklerine işaret edebilir. Örneğin: [-qanda] işaretleyicisi Ucirem ve Altıyuli gibi batı bölgelerinde yaygın iken Hanbah, Ullagıl ve Ayşe Ahvar gibi doğu bölgelerinde seyrek olarak görülür. Salar yerleşim alanının en doğusunda yer alan Mınta bölgesinde ise bu işaretleyici görülmez. Mınta'da bu işaretleyicinin yerine [-gana]; [-gula] ; [-sa] gibi işaretleyiciler etkin konumdadır. Kimi durumlarda eş görevlere sahip işaretleyicilerdeki farklılıklar karma lehçelik özelliklere işaret eder. Örneğin: Oğuz tipli [-mişta] işaretleyicisi yalnızca Hanbah ve Taşkul köyü metinleri ile FCI'daki 'döyi yul' metninde görülür. Bu Oğuz kaynaklı işaretleyici diğer

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/4 Fall 2010*

bölgelerde yerini Kıpçak kaynaklı [-gana] ya da [-ganda] işaretleyicisine bırakır.

Salarlarda cümlede; aksiyon sıralayıcı, tamamlayıcı ya da modifiye edici, eylem temelli [önermesel] zarflar, aşağıdaki temel işlevleri yerine getirirler;

(i) Birleşik cümlelerdeki yargıların oluş sırasına göre, diziminde görev alır.

(ii) Ana cümlelerin yüklem çekirdeğini türlü yönlerden tamamlayan tümleş cümlelerinin kurulumunda görev alırlar.

(iii) Aksiyon sıralayıcı zarf-fiil işaretleyicileri [-a/-e/-ı] modal fiil kurulumunda da gramatikal bileşen olarak görev alırlar.

KAYNAKÇA

JOHANSON, Lars (1977) Bestimmtheit und Mitteilungsperspektive im türkischen Satz. *Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft*. Suppl III: 2. 1186-1203.

JOHANSON, Lars (1981) 'Puluralsuffixformen im Südwesttürkischen', *Abhandlungen der Akademie der Wissenschaften und der Literatur, Mainz, Geistes- und sozialwissenschaftliche Klasse*, 1981:1-19, Wiesbaden: Steiner.

JOHANSON, Lars (1998) 'The Structure of Turkic' *The Turkic Languages*, London and Newyork s: 30-66.

JOHANSON, Lars (2002) *Structural Factors in Turkic Language Contacts*, Curzon Press.

KAKUK S., 'Textes Salars' (1961) *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae* 13: 95-117, Budapest.

KAKUK S., 'Un vocabulair salar' (1962), *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae* 15, f. 2, Budapest.

KAKUK S., 'Sur la phonetique de la langue salare' (1962), *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae* tom. 15, f. 1-2, Budapest.

LİN LIAN ,Yun (1985) *Sala-yu jian zhi* (Ana Çizgileriyle Salarca) Pekin.

LİN LIAN, Yun (1992) *Sa-la-han Han-sa-la Zi-hui*, Si-cuan Ming-zu chu-ben-shi, Cheng-du. (Salarca-Çince/Çince-Salarca Sözlük).

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/4 Fall 2010*

- MA Quanlin, Ma, Wanxiang & Ma Zhicheng (1993) ‘Salar Language Materials’, Sino-Platonic Papers, no:43.
- MA Wei, Ma Jianzhong, Kevin Stuart (2001) ‘The Folklore of China’s İslamic Salar Nationality’, Edvin Melen Press: New York, pp: 7-8-9.
- ROOS M. Erica, (2000) *The Western Yugur (Yellow Uygur) Language, Grammar, Texts, Vocabulary*, Johannes Gutenberg Universiteit, Mainz.
- TENİŞEV, E. R. (1957) *I Tyurkskih Naradov Kitaya*, Naslediye.
- TENİŞEV, E. R. (1963) *Salarskiy Yazık*, Yazıki zarubecnego Vostoka i Afriki, Moskva.
- TENİŞEV, E. R. (1964) *Salarskie Teksti*, Moskova
- TENİŞEV, E. R. (1970) ‘Zametki a Salarskoy Leksike’ *Voprası Türkologiy* s:165-171.
- TENİŞEV, E. R. (1988) *Sravnitelno-İstoriçeskaya Grammatika Tyurskih Yazıkov, Morfologiya* (redaktor: E.R. Tenişev) Moskva “Nauka”.
- UĞURLU, Mustafa (1999) *Memluk Türkçesinde Zarf-Fiilli Parçaların Dizimi*, TDK: 712, Ankara.

Eser Adları Kısaltmaları

- SY= *Salarskiy Yazık* (Tenişev E.R. 1963)
- te= *Salarsky Tekst* (Tenişev E.R. 1963)
- tesa= *Textes Salars* (Kakuk S. 1961)
- spp= *Sino Platonic Papers* (Ma Quanlin, Ma, Wanxiang & Ma Zhicheng 1993)
- SG= *Sala-yu jian zhi* (Lin Lian Yun 1985)
- SS= *Sa-la-han Han-sa-la Zi-hui* (Lin Lian Yun (1992)
- FCI= ‘The Folklore of China’s İslamic Salar Nationality-Döyi Yul’ (Ma Wei, Ma Jianzhong, Kevin Stuart 2001)
- ‘The Xunhua Salar Wedding’ (Ma Wei, Ma Jianzhong & Stuart, Kevin 1999)

Yer Adları Kısaltmaları

- uci:** ucirem köyü/ **altı:** altıyuli köyü/ **han:** hanbah/ köyü/ **kom:** kompa köyü/ **haz:** hazagaç köyü/ **éy:** éyşe ahvar köyü/ **hoca:** hoca köyü/ **ulla:** ullağıl köyü/ **mın:** mınta köyü/ **taş:** taşkul köyü

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/4 Fall 2010*

Gramatikal Kısaltmalar ve İşaretler**AD1** : ilgi kurulumunda yöneten öge**AD2** : ilgi kurulumunda yönetilen öge**AD>ø** : Sıfat tamlamasında düşürülen ad**ANAFi** : ana fiil**AİT** : aitlik partikeli**AYR**: ayrılma hâli**AYRderece** : derece anlatan ayrılma hâli**BEL** : belirtme hâli**BUL** : bulunma hâli**CÜM** : cümle**CÜMana** : ana cümle**CÜMyan** : yan cümle**ÇATI** : çatı**ÇATIdön** : dönüşlü çatı**ÇATIett** : ettirgen çatı**ÇATiedl** : edilgen çatı**ÇATIışt** : işteş çatı**ÇEK**: çekim işaretleyicisi**ÇOK** : çokluk**DOLkop**: dolaylılık anlatan kiplik partikel**EMR** : emir kipi**EKyap**: yapım eki**FİİLana** : ana fiil**FİİLek**: ek fiil (cevher fiili)**FİİLyrd** : yardımcı fiil**FİİLtas**: tasvir fiili**FİİLyü**: fiil yüklem**FLM** : fiilimsi**GEÇgör** : görülen geçmiş zaman**Turkish Studies**

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/4 Fall 2010*

-
- GEÇdol:** dolaylı geçmiş zaman
GEÇ3 : -gan'lı geçmiş zaman
GER: gereklilik kipi
GEN : geniş zaman
GEL : gelecek zaman
HÂL : hâl işaretleyicisi
İSbaş : isim başı
İF : isim fiil
İLG : ilgi hâli
İLGø : düşmüş ilgi eki
İS : isim
İST: istek
İStam : isim tamlaması
İŞTkarş : karşılıklı işteşlik
İŞTtop : toplu işteşlik
İSyü : isim yüklem
İYE1 : teklik/çokluk birinci kişi iyelik
İYE2 : teklik/çokluk ikinci kişi iyelik
İYE3 : teklik/çokluk üçüncü kişi iyelik
İYEø: düşmüş iyelik
KOP : kopula
KOPkes: kesinlik anlatan kopula
KOPfark: fark etme ifade eden kopula
KOPdol : dolaylılık anlatan kopula
KOPTah: tahmin anlatan kopula
LI : lexical item 'sözlüksel parça'
NES1 : belirtisiz nesne
NES2 : belirtili nesne
OLMfi : fiil olumsuzlama eki
OLMis: isim olumsuzlama partikeli
-

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/4 Fall 2010*

-
- ÖZN** : özne
ÖZN1: yan cümle öznesi
ÖZN2: ana cümle öznesi
ÖZNort : ortak özne
SF : sıfat fiil
SI :sıfat
SItam : sıfat tamlaması
SO : soru partikeli
ŞART : şart kipi
ŞİM : şimdiki zaman
TEK : teklik
TASett: ettirgenlik anlatan tasvir fiili
TASsür : süreklilik anlatan tasvir fiili
TAStam : tamamlama anlatan tasvir fiili
TÜM : tümleç
TÜMed : edat tümleci
VARp: varlık partikeli (var)
Vboş: valenz boşluğu
Vsap : valenz sapması
Vtaş: valenz taşıyıcısı
VALzor: zorunlu valenz
YOKp : yokluk partikeli (yok)
YAL : yalın hâl
YET: yeterlilik
ynt : yöneten (baş)
yntl : yönetilen (tümleyen)
YÖN : yönelme hâli
YÖNilgi : ilgi işlevli yönelme işaretleyicisi
YÖNned : neden anlatan yönelme işaretleyicisi
YÜKana : ana yüklem
-

-
- YERtam** : yer tamlayıcısı
YÜKbm : bitmemiş yüklem
YÜKbt : bitmiş yüklem
YÜKis/fi : isim ya da fiil yüklem
ZMRilgi : ilgi zamiri
ZMRkişi : kişi zamiri
ZMRözne : zamir şeklindeki özne
ZAM : zaman
ZF : zarf-fiil
ZFbağl: bağlaç şekilli zarf-fiil
Zn: zamir n'si
zp : zarf-fiilli parça
ZRF: zarf
ZRFdur : durum zarfı
ZRFzam : zaman zarfı
[ ] = morfem aralığı
ø = sıfır biçim birim
( ) = düşmüş şekil parantezi
/ / = fonem aralığı
{...} = kurulum ve formül aralığı